

Asia: OKM/70/040/2016

Lausuntopyyntö selvityksestä lainsäädännön muutostarpeista rinnakkaistallentamisen edistämiseksi

Lausunnonantajan lausunto

1) Yhdyttekö selvittäjän näkemykseen eri ratkaisuvaihtoehdoista ja suosituksesta toteutettavaksi vaihtoehdoksi?

CSC kannattaa selvityshenkilön esitystä tieteellisen julkaisun tekijöille säädettävästä luovuttamattomasta rinnakkaistallennusoikeudesta. On tärkeää tuoda lainsäädäntö teknisesti nykyajan vaatimusten tasolle ja samalla on syytä huolehtia, että se ottaa huomioon myös tieteelliseen julkaisemiseen liittyvät prosessit ja kehityskulut.

Esitys rinnakkaistallentamista koskevasta lainsäädännöstä on erittäin odotettu, sillä nykytila on tutkijoiden ja heitä palvelevien tahojen kannalta epäselvä. Parhaiten asiantilaa kuvaa, että kuten selvityksen sivulla 11 todetaan, yksi merkittävimmistä esteistä rinnakkaistallentamisen lisääntymiselle on se, että tutkijat eivät ole tietoisia omista oikeuksistaan.

Lisäksi keskustelussa tieteellisestä julkaisemisesta on tärkeää nostaa esille, että artikkelien kirjoittaminen kuuluu tutkijoiden työnkuvaan, josta yliopistot maksavat heille palkkaa. Nykytila, jossa tieteellisestä artikkelista maksetaan kahteen kertaan sekä yliopiston että tutkijoiden puolesta, ei siten ole yhteiskunnallisessa tarkastelussa järkevä eikä kustannustehokas. Open access -julkaisemisen yhteiskunnallisia vaikutuksia on käsitteletty muun muassa Bo-Christer Björk pääkirjoituksessaan ”Tieteellisten artikkeleiden avoin saatavuus (open access) ja sen tulevaisuudennäkymät”. (<http://www.duodecimlehti.fi/duo13826>)

2) Millä tavoin selvittäjän suosittama ratkaisuvaihtoehto voitaisiin parantaa (sisällöllisesti tai teknisesti)?

Jatkovalmistelussa CSC pyytää kiinnittämään huomiota tieteellisten tuotosten pitkäaikais-tallentamisen mahdollistamiseen ja rinnakkaistallentamisoikeuden alaan, erityisesti seuraavien seikkojen osalta:

1) Tieteellisten artikkelien pitkäaikaissäilytyksen mahdollistaminen

Rinnakkaistallentamisessa on kyse saatavuuden varmistamisesta ja historiallisen pysyvyyden sekä kulttuuriperimän tallentamisesta. Nykytilanteessa suomalaisten tiedeyhteisön tuotosten ja tulosten säilyminen on epävarmaa, sillä teokset voivat käytännössä kadota kansainvälisten julkaisujen suljettuihin tietokantoihin. Tieteellisten tuotosten pitkäaikaissäilytys on tieteen laadun ja käytettävyyden kannalta keskeisessä asemassa ja sen asettamat tekniset vaatimukset tulee huomioida lainsäädännön jatkovalmistelussa.

Pitkäaikaissäilyttämisen mahdollistamiseksi tulisi jatkovalmistelussa lisätä pykälään 4a.2 (Selvitys lainsäädännön muutostarpeista rinnakkaistallentamisen edistämiseksi s.41) maininta palveluiden ylläpitäjän oikeudesta tehdä tarvittavat tekniset muokkaukset, oikeudesta kopiointiin ja oikeudesta saattaa aineisto yleisön saataville. Lakiesityksen perusteluissa on syytä tarkentaa muokkausoikeuden koskevan ainoastaan teknistä muotoa. Keskeistä on taata palveluiden ylläpitäjille oikeudet tieteellisten tuotosten pitkäaikaiseen säilyttämiseen ja saatavuuden ylläpitämiseen luettavassa muodossa. Oikeustilan selventäminen edellyttää lisäksi, että rinnakkaistallennettu aineisto on mahdollista siirtää toiselle alustalle. Lisää tietoa pitkäaikaissaatavuudesta löytyy muun muassa Avoin tiede ja tutkimus -hankkeen sivuilta. (<http://avointiede.fi/mita-on-pitkaaikaissailytys>)

2) Rinnakkaistallentamisoikeuden ala

Esitetty ratkaisuvaihtoehto perustuu perinteiseen näkemykseen artikkelien keskeisyydestä tieteellisessä julkaisemisessa. Tämän rinnalle on kuitenkin kehittymässä uusia julkaisutapoja, joiden vuoksi lainsäädännössä tulee huomioida kaikenlaiset tieteelliset tekstit. Tiede perustuu tulosten saattamiseen muiden testattavaksi ja tämän mahdollistamiseksi jatkovalmistelussa tulisi tarkastella luovuttamattoman, mutta siirrettävissä olevan rinnakkaistallentamisoikeuden laajentamista koskemaan kaikkea tieteellistä tietoa kuten artikkeleita ja monografioita.

Määriteltäessä tieteellisen kirjoituksen aluetta, tulee korostaa muun lainsäädännön kanssa koherenttia ilmaisua tieteellisyys, jonka kriteereihin yleisesti katsotaan kuuluvan muun muassa asiallinen tutkimussuunnitelma. Tieteellisyyden käsite mahdollistaa oikeuden rinnakkaistallentamiseen ulottamisen riittävän monimuotoisesti erilaisten tieteellistä tutkimusta tekevien toimijoiden piiriin.

Yksittäisen artikkelin tai tieteellisen tuotoksen kohdalla julkisen rahoituksen osuuden määrittäminen on haasteellista. Tieteellinen julkaisu on rahoituspohjasta riippumatta saatettava tieteen luonteen vuoksi avoimesti testattavaksi, joten rinnakkaistallentamisoikeuden laajentamista koskemaan kaikkea tieteellistä julkaisemista rahoituspohjasta riippumatta tulee harkita jatkovalmistelussa.

3) Mitä vaikutuksia selvittäjän suosittelemalla ratkaisuvaihtoehdolla olisi? Kuvailkaa mielellään vaikutukset määrällisesti tai laadullisesti, jos mahdollista.

CSC katsoo esitetyn ratkaisuvaihtoehdon parantavan tutkijoiden asemaa ja pitää sen vahvuutena selkeyttä sekä keskittymistä toiminnallisuuteen, joka tulee pitää mukana myös jatkovalmistelussa. Kuten esityksessä todetaan, suurimpia esteitä rinnakkaistallentamiselle ovat tutkijoiden heikko tietämys oikeuksistaan sekä heikompi asema suhteessa kustantajiin. Esitetty ratkaisuvaihtoehto

vastaisi molempiin haasteisiin, sillä selkeä oikeustila helpottaisi tutkijoille tukipalveluita tuottavia toimijoita ja tarjoaisi tutkijoille varmuuden, että he pystyvät rinnakkaistallentamaan artikkelin seuraamuksetta.

Esitetty ratkaisuvaihtoehto mahdollisesti selventäisi myös opinnäytetöiden julkaisemiseen liittyviä käytänteitä. Tämä kuitenkin edellyttää, että opinnäytetyöt sisältyvät lakiehdotuksen määritelmään tieteellisestä työstä. Nykyisellään opinnäytetutkijoille voi olla epäselvää, onko esimerkiksi seminaariin osallistumisella luovuttanut oikeuksia opinnäytetyön julkaisemiseen liittyen.

On myös tärkeää tunnistaa esityksen mahdolliset vaikutukset suomalaisten tutkijoiden asemaan kansainvälisissä tutkimusryhmissä. Toisaalta suomalaisista tutkijoista voi tulla haluttuja tutkimusryhmän jäseniä, koska heidän mukanaolonsa mahdollistaa artikkelin saatavuuden rinnakkaistallentamisen seurauksena. Toisaalta on olemassa riski, että kustantajat asettavat rajoitteita sopimusten tekemiselle tutkimusryhmien kanssa, joissa on mukana suomalaisia. Tällainen toiminta asettaisi suomalaiset tutkijat hankalaan asemaan kansainvälisissä tutkimusryhmissä erityisesti kun otetaan huomioon, että joillain aloilla artikkeleilla voi olla todella suuri määrä tekijöitä. Esimerkiksi hiukkasfysiikan alalla tekijöitä voi olla jopa 1000. Tällöin on todennäköistä, että yhdestä jäsenestä aiheutuvat ongelmat aiheuttaisivat kohtuuttomia haasteita suomalaisten osallistumiselle.

Ratkaisuvaihtoehtoon sisällytetyt embargoajat ovat CSC:n mielestä kohtuullisia. Näin ollen esitetyn ratkaisuvaihtoehdon ei pitäisi aiheuttaa julkaisijoiden toiminnalle liiallista haittaa, minkä pitäisi osaltaan ehkäistä sopimusten rajoittamista. Embargoajat ovat tärkeitä, jotta voidaan alentaa tutkijoiden kynnystä rinnakkaistallentamiseen. Koska lakiehdotuksessa esitetään oikeutta eikä velvollisuutta rinnakkaistallentamiseen, tutkijoiden oma aktiivisuus tulee edelleen olemaan keskeisessä asemassa rinnakkaistallentamisen edistämisessä, ja aktiivisuuteen kannustaminen on näin ollen tärkeää.

Rinnakkaistallentamisen mahdollistava lainsäädäntö lisäisi tieteellisten artikkelien saatavuutta, mikä mahdollistaisi tieteellisten tulosten entistä tehokkaamman yhteiskunnallisen hyödyntämisen. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tieteen tulosten kaupallistamismahdollisuuksien lisääntymistä, johon pyritään Sipilän hallituksen kärkihankkeella ”Vahvistetaan korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyötä innovaatioiden kaupallistamiseksi”.

4) Muuta huomioitavaa.

Selvityksessä ei ole tuotu esille tieteen vapautta perusoikeutena eikä tästä juontuvien alakohtaisten tutkimusprosessien ja tieteellisen julkaisemisen käytänteiden merkitystä. Jatkovalmistelussa on syytä ottaa huomioon tieteen vapautteen kuuluva tutkijoiden oikeus nimetä artikkeliin tekijöitä itse määrittelemiensä käytäntöjen mukaisesti. Artikkelin tekijyys on kehittynyt entistä enemmän statusasiaksi eikä se ole enää suoraan sidoksissa varsinaiseen kontribuutioon. Näin ollen henkilöllä, joka on merkitty artikkelin tekijäksi, ei välttämättä ole lainkaan omaperäistä panosta artikkeliin, vaan tekijäksi voidaan ottaa mukaan esimerkiksi tutkimuksen rahoituksen hankkimiseen osallistunut henkilö.

On myös tärkeää huomioida, että tieteellisen julkaisun käytänteet vaihtelevat aloittain ja jopa alojen sisällä. Käytänteet ovat myös kehittyneet eri aloilla eri tahtiin ja elävät edelleen. Koska tieteen vapautteen kuuluu olennaisesti tieteenharjoittajan päätös siitä, milloin, missä ja miten hän julkaisee, täytyy rinnakkaistallennusoikeuden olla oikeus eikä velvoite. On tärkeää luoda muilla keinoin tarpeelliset kannustimet tutkijoille julkaista rinnakkaismallin mukaisesti. Laadittaessa

rinnakkaistallentamista koskevaa lainsäädäntöä on siis tärkeää varmistaa, että valittu malli on tutkijoiden kannalta selkeä, ja että tutkijoita tuetaan valitun ratkaisun toteuttamisessa.

Selvityksessä ei ole tuotu selkeästi esille esitetyn mallin suhdetta Euroopan unionin uuteen tekijänoikeusdirektiiviehdotukseen. Tutkimusryhmien ja – sopimusten kansainvälisyys edellyttää myös EU- ja kansainvälisellä tasolla tehtävää yhteistyötä. Tämän vuoksi Suomen tulee edistää aktiivisesti rinnakkaistallentamista myös EU- ja kansainvälisellä tasolla hyödyntääkseen rinnakkaistallentamisen edut optimaalisesti. Lisäksi esityksen suhde Euroopan unionin uuteen tekijänoikeusdirektiiviin tulee arvioida ja tuoda selkeästi esille osana jatkovalmistelua.

Lindell Miia
CSC-Tieteen tietotekniikan keskus Oy